DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI-VIII

BÜTÜN YÖNLERİYLE YAHUDİLİK

(ULUSLARARASI SEMPOZYUM)

18-19 ŞUBAT 2012

Ankara-2012

DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE KIBRIS YAHUDİLERİ

Doç. Dr. Münir YILDIRIM*

Kıbrıs, Akdeniz'in doğusunda bulunan üçüncü büyük adadır. Adanın ilk yerlileri arasında Kayralılar, Fenikeliler ve Yunanlıların olduğu zikredilir. Asur vesikalarında "Yadnana", İbrani ve Yeni Ahit kaynaklarında da "Kittim" olarak isimlendirilen Kıbrıs'ın değişik adlarla anıldığı görülür.[1] Dini metin ve kaynaklarda Kıbrıs, daha çok "Kittim" şeklinde ifade edilir.

Kıbrıs'ta Dini ve Kültürel Yapı

Kıbrıs Adası, tarih boyunca pek çok medeniyete ve kültüre beşiklik etmiştir. Bunun yanı sıra Kıbrıs, coğrafi planda kültürel ve bilimsel yönden gelişmiş bölgelerle çevrelenmiş olmasından dolayı bunların tesiri altında kalmıştır. Bu bağlamda Anadolu, İskenderiye, Antakya, Suriye ve Mezopotamya bölgelerinin kültürel hareketliliği ve farklı düşünce akımları Kıbrıs'ı etkilemiştir. Bu durum, Kıbrıs açısından dini düşüncenin gelişmesine özellikle de Hıristiyanlığın adaya girişi ile birlikte Hıristiyan dininin şekillenmesine yol açmıştır.

Kıbrıs'taki dini düşünce ve kültlerle ilgili en önemli bilgileri yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan ibadet yerleri vermektedir. Burada ortaya çıkan mabetlerin yapılarına göre dini durum hakkında kayda değer saptamalar yapılabilmektedir. Mabetlerde görülen öküz boynuzları ve bazı ritüellerdeki boynuz maskeleri Kıbrıs'ta boğa kültünü ve boğa kurban törenlerinin yapıldığını göstermektedir.[2]

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Vergi Bedevi, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi, Lefkoşa 1965, s. 13.

2 Tatton-Brown, s. 62.

Kıbrıs'taki dini inanç sisteminde ağırlıklı olarak verimlilik tanrısına tapınç görülmekteydi. Bu bakımdan burada dini inancının toprağa bağımlı bir yapıda geliştiğini söylemek mümkündür.[3] Diğer dini inançlar arasında Suriye menşeli dişi tanrıça inancı, ibadet merkezleri olarak bazı dini yapılar ve bunların içerisinde özel kurban yerleri olan altarlarda ibadet yapılmaktaydı. Bu altarlarda özel olarak öküz boynuzları ve bunlarla ilgili kültlere rastlanmaktaydı.

Kıbrıs'ta bir başka dini inanç olarak "Büyük Ana Tanrıça" figürüne rastlanmaktadır. Bu ana tanrıça figürü Kıbrıslı kimliği ile de örtüştürülmüştü. Kıbrıs'ın ana tanrıçası "kibele", bu topraklara Kıbrıs isminin verilmesinden de etkiliydi. Bu inancın dini merkezi Kıbrıs Adasının ve Akdeniz'in önemli dini yerleşimlerinden olan Baf şehriydi. Ayrıca ana tanrıça figürü Kıbrıs'ta sosyo-kültürel bir yapı olarak anaerkil bir toplum düzeninin bulunduğunu da ortaya koymaktaydı.[4] Yine Kıbrıs'ta yerel topluluğun kendi mahalli inançlarını yansıtan dini ritüelleri de gözlemlemek mümkündü.

Kıbrıs'taki genel dini yapıda Akdeniz kültürünü yansıtan politeist bir tanrı inancı bulunmaktaydı. Bu tanrılar arasında yerel ve çevre komşu merkezlerin özellikle Yunan, Suriye, Anadolu ve Mısır'ın etkisi görülmekteydi. Kıbrıs'ta Helen kültürünün hâkimiyetinde daha çok eski Yunan tanrıları veya bu tanrıların Kıbrıs'a özgü biçimleri yer almıştı. Öyle ki eski Yunan'ın büyük tanrıları Zeus ve Apollon'un yerini Kıbrıs'a özgü Zeus ve Apollon inançları yerleşmişti. Bunun yanında diğer Yunan tanrıları Poseidon, Athena, Hera ve Artemis'e tapınmaların olduğu gözlemlenmişti.[5]

Kıbrıs Adasının da içinde bulunduğu Doğu Akdeniz bölgesi, Büyük İskender döneminden itibaren yoğun bir Grek kültürü tesirine maruz kalmış ve Grek kültürü ile birlikte yerel kültürlerin birbirine karıştığı bir mekân haline gelmişti. Özellikle bu coğrafyada Kıbrıs'ı çevreleyen yakın yerlerden Antakya, İskenderiye ve Tarsus, Grek kültür sisteminin çok fazla hissedildiği, çeşitli felsefi ekollerin temsil edildiği merkezler olarak ön plana çıkmışlardı.

3 Veronica Tatton-Brown, Ancient Cyprus, London 1997, s. 62.
4 Tatton-Brown, s. 63.
5 Tatton-Brown, s. 65-69.

Kıbrıs'ta uzun yıllar hüküm sürmeye başlayan Grek tesiri siyasal, sosyal ve askeri alanda devam etmiş ve bu sayede Grek kültürü düşünce ve eğitim sisteminden gündelik hayata kadar etkisini göstermiştir. Bu çerçevede Grek kültür ve lisanının her tarafa yayılması, Hıristiyanlık öncesinde hayat ve fikir şartlarında bir birlikteliğin oluşumuna da katkıda bulunmuştur.[6] Daha öncede belirtildiği gibi Kıbrıs dâhil olmak üzere tüm Doğu Akdeniz Grek kültürünün tesir alanı içerisinde bulunmaktaydı. Bu kültür daha çok eski Yunan felsefesi, Doğu mistisizmi ve özellikle de yeni eflatuncu bir yapıda kendini hissettirmekteydi.

KIBRIS'TA YAHUDİLİK

1. İlk Dönemler

Antik dönemlerde Kıbrıs'taki dini yapı karmaşık bir biçimde görülmekteydi. Bununla birlikte Kıbrıs'ta dini düşünce arasında Mezopotamya, Mısır dinleri ile birlikte Roma ve Grek dinlerinin de varlığından bahsedilir.[7] Yerel halk çoğunlukla politeist bir inanca sahip olmakla birlikte bunlar arasında monoteist eğilimli Yahudiler de bulunmaktaydı. Kudüs bölgesinden göç ederek adaya yerleşen Yahudiler azımsanamayacak kadar bir nüfusa ulaşmışlardı. Buradaki Yahudi toplumu çok erken dönemlerden itibaren adaya yerleşmiş ve bir bakıma ilerleyen yıllarda Hıristiyanlığın buralarda yayılmasına katkıda bulunmuştur.[8]

Kıbrıs'a Yahudilerin tam olarak ne zaman yerleştikleri konusunda çok net bir bilgi ve kayıta rastlanmamaktadır. Ama bununla birlikte bazı kaynaklar antik dönemlerden itibaren adadaki Yahudi varlığından bahsetmektedir. Bu kaynaklardan elde edilen verilere göre Kıbrıs'a ilk Yahudi yerleşimcilerin M.Ö. 722'de Asurlular tarafından yıkılan Kuzey İsrail Krallığından gelen göçmenlerden teşkil ettiği ileri sürülür. Adaya Yahudi göçünün daha sonraki yıllarda bu kez Babilliler vasıtasıyla ortadan kaldırılan Güney İsrail Krallığından gelen

6 K. Bihlmeyer-H. Tuchle, I-IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık, Çev. Antun Göral, İstanbul 1972, s. 11.
7 Philip Newman, A Short History of Cyprus, London 1953, s. 222.
8 Rubert Gunnis, Historic Cyprus, London 1936, s. 9.

Yahudilerden olduğu da belirtilir.[9] Ayrıca Yahudi tarihinin önemli devirlerinden olan Makkabiler zamanında Kudüs bölgesinden Kıbrıs adasına göçlerin yapıldığı ve adanın Baf şehri bölgesinde yerleşimlerin bulunduğu zikredilir.[10] Yine bazı kayıtlara göre de M.Ö. İkinci yüzyılın ortalarında adada Yahudi cemaatinden bahsedildiği de ifade edilir. Adadaki Yahudi topluluğunun içerisinde zengin tüccarlardan ve mali işlerden anlayan kimseler bulunmaktaydı.[11] Bu dönemdeki Yahudilerin Kıbrıs'a olan ilgisinin zengin bakır kaynaklarından dolayı olduğu ve bu yüzden de Yahudi tüccarlarının adayla ilişkisinden bahsedilir. Tabiidir ki bu durumda Kıbrıs'a bakır madenlerinin işletilmesi için de çalıştırılmak üzere Yahudilerin getirildiği söylenir.[12]

Kıbrıs'taki Yahudi topluluğu ile ilgili en önemli kaynaklardan biri de hiç şüphesiz Yeni Ahit'in "Havarilerin İşleri" adlı kitabıdır. Buna göre havari Barnaba'nın misyon faaliyetleri sırasında M. S. Birinci yüzyılın ortalarında adada hatırı sayılır bir Yahudi nüfusundan bahsedilir. Özellikle adada dönemin başkenti konumundaki Salamis'te birkaç Yahudi mabetlerinden söz edilir.[13] Bu şehir özellikle Romalıların Kudüs'ü ikinci tahribatından sonra o bölgeden gelen Yahudiler tarafından oldukça tercih edilen bir yerdi. Antik dönemlerde Kıbrıs'taki Yahudi yerleşim yerleri olarak, *Salamis, Paphos, Kourion, Golgoi, Constantia ve Lapethos* şehirleri ortaya çıkmaktadır.[14]

Kıbrıs'taki Hıristiyan misyon faaliyetinde ilk hedef topluluk, adaya daha önce göç etmiş olan Yahudilerdi. Yeni Ahit'in, "Havarilerin İşleri" kitabında, Stefan'ın öldürülmesinden sonra bir çok Hıristiyan inanırın adaya gittiği ve oradaki Yahudi diasporası üzerinde misyon faaliyetinde bulunduğu ifade edilir. Özellikle ilk dönem Hıristiyanlarının Kudüs ve civarından sürülmesinden sonra Kıbrıs Adasının Yahudi kökenli Hıristiyanlar için emin bir yer olduğu ve buradaki yeni Hıristiyan yerleşimcilerinin son derece huzurlu olduğundan

9 Richard Edwars, The Encyclopedia of the Arab-Israel Conflict: A Political, Social and Military History, ABC-CLIO, 2008, s. 279.

10 Pieter W. Van Der Horst, Jews and Christians in their Graeco-Roman Context, Tubingen 2006, s. 28.

11 A Jewish Detective in Cyprus-Jewish Geopraphy, www.jewishcyprus.com

12 E. Mary Smallwood, The Jews under Roman Rule: From Pompey to Diocleteian, Brill 2001, s. 412.

13 Smallwood, s. 412.

14 Van Der Horst, s. 35.

bahsedilir.[15] *"İstefan'ın öldürülmesi ile başalayan baskı sonucu dağılan imanlılar, Fenike, Kıbrıs ve Antakya'ya kadar gittiler. Tanrı sözünü sadece Yahudilere duyuruyorlardı. Ama içlerinden Kıbrıslı ve Kireneli olan bazı adamlar Antakya'ya gidip Greklerle de konuşmaya başladılar. Onlara Rab İsa'yla ilgili müjdeyi bildirdiler. Onların arasında etkin olan Rab'bin gücü sayesinde çok sayıda kişi inanıp Rab'be döndü."* [16]

Kıbrıs'taki Yahudi varlığı yukarıda da belirtildiği gibi bizzat Yeni Ahit'teki "Havarilerin İşleri" kitabıyla belgelenmektedir. Burada Barnaba ve Pavlus'un adadaki misyon faaliyetleri sırasında Yahudilerle olan temaslardan da bahsedilir. Özellikle Kıbrıs'taki misyon sırasında gidilen her şehirdeki Yahudi ibadethaneleri kullanıldı. Burada Yahudi sinagogların adada misyon amacıyla işlevsel olması hem Yahudi yoğunluğunu hem de Yahudi-Hıristiyan diyalogunun pozitif yönde olduğunu gösterir.[17] *"Kutsal Ruh'un buyruğu ile yola çıkan Barnaba'yla Saul, selefkiye'ye gittiler, oradan da gemiyle Kıbrıs'a geçtiler. Salamis'e varınca Yahudilerin havralarında Tanrı sözünü duyurmaya başladılar. Yuhanna'yı da yanlarına almışlardı. Ada'yı baştanbaşa geçerek Baf'a geldiler. Orada büyücü ve sahte peygamber olan Baryeşu adında bir Yahudi ile karşılaştılar. Baryeşu, vali Sergiyus Pavlus'a yakın biriydi. Akıllı bir kişi olan vali, Barnaba'yla Saul'u çağırtıp Tanrı sözünü dinlemek istedi. Ne var ki Baryeşu-büyücü anlamına gelen diğer adıyla Elimas-onlara karşı koyarak valiyi iman etmekten caydırmaya çalıştı. Ama Kutsal Ruh'la dolu Saul, yani Pavlus, gözlerini Elimas'a dikerek, 'Ey İblis'in oğlu!' dedi. 'Yüreğin her türlü hile ve sahtekârlıkla dolu; doğru olan her şeyin düşmanısın. Rab'bin düz yollarını çarpıtmaktan vazgeçmeyecek misin? İşte şimdi Rab'bin eli sana karşı kalkmıştır. Kör olacaksın, bir süre gün ışığını göremeyeceksin.' O anda adamın üzerine bir sis, bir karanlık çöktü. Dört dönerek, elinden tutup kendisine yol gösterecek birilerini aramaya başladı. Onları gören vali, Rab'le ilgili öğretiyi hayranlıkla karşıladı ve iman etti."* [18] Ayrıca diğer bir pasajda Yahudilerle ilgili bilgi şu şekildedir: *"On dört yıl aradan sonra Titus'u da yanıma alıp Barnaba'yla birlikte yine Kudüs'e gittim.... topluluğun direkleri sayılan Yakup, Kefas ve Yuhanna*

15 Newman, s. 63.
16 Bkz. Havarilerin İşleri, XI/19–21.
17 William M. Ramsay, St. Paul: the Traveler and Roman Citizen, London 2001. s. 73.
18 Bkz. Havarilrin İşleri, XIII/4–12.

bana bağışlanan lütfu sezdikleri zaman, paydaşlığımızın işareti olarak bana ve Barnaba'ya sağ ellerini uzattılar. Diğer uluslara bizlerin, Yahudilere ise kendilerinin gitmesini uygun gördüler." [19] Burada Hıristiyan cemaatin Pavlus ve Barnaba'yı Yahudi olmayanlara yönelik misyon faaliyetinde görevlendirdiği anlaşılmaktadır. Pavlus, bir başka mektubunda Barnaba ile olan sıkıntısını anlatırken onu kendisine karşı gelenlerle beraber olduğu için iki yüzlülükle suçlar. *"Öbür Yahudiler de onun (Kefas) gibi iki yüzlülük ettiler. Öyle ki, Barnaba bile onların ikiyüzlülüğüne kapıldı."*[20] Yeni Ahit'te söz konusu olan Baf şehrindeki büyücülük olayının Yahudilerle ilişkilendirilmesi dikkat çekici bir durum şeklinde değerlendirilmektedir. Zira bazı kaynaklara göre Kıbrıs'taki büyücülüğün bu seviyede önde olmasında Yahudilerin etkisinin olduğu vurgulanmaktadır.[21]

Barnaba, Kıbrıslı olduğu için memleketinin Hıristiyanlaşmasına devam eder. Bu çerçevede Pavlus'tan ayrılarak Kıbrıs Adasına Hıristiyanlığın ilk girdiği yer ve aynı zamanda kendi şehri de olan Salamis'te misyon faaliyetlerine tekrar başlar. O dönemde bir Yahudi şehri olduğu belirtilen Salamis'te vaazlarında Yahudilerin şiddetli tepkisini çekmeye başlar. Yahudilere göre Barnaba, Yahudiliğe ihanet eden, Kıbrıs'ı Hıristiyanlaştıran ve sonunda da Romalı valiyi Hıristiyan yapan bir hain durumundaydı. Bu gelişmeler neticesinde Yahudiler Barnabaya daha fazla tahammül edemeyerek onu öldürürler. Bu durum Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında Kudüs'tekine benzer bir husumetin oluşmasına sebebiyet verir ve adada sürekli Yahudi-Hıristiyan geriliminin doğmasına yol açar.[22]

Kıbrıs'taki Yahudi diasporasının zamanla Hıristiyanlara karşı husumetinin ilerlemesi Hıristiyan halkın Yahudilerce öldürülmesine kadar gitmiştir. Bununla da kalmayan Yahudiler Kıbrıs'taki Roma yönetimine de isyan etmiş ve bu isyan belli bir zaman sonra bastırılabilmiştir. Kıbrıs Adasının yönetimini elinde bulunduran Roma İmparatorluğuna karşı Yahudiler M.S. 115–117 yılları arasında büyük bir isyan başlatmışlardır. Yahudilerin başlatmış olduğu bu isyan önceleri Kirene (Libya) ve Mısır'dan Kıbrıs'a sıçramıştır. Yahudilerin

19 Bkz. Galatyalılara, II/1–9.
20 Bkz. Galatyalılara, II/13.
21 Van Der Horst, s. 35.
22 Spyridakis, s. 32.

zikredilen bu bölgelerde isyan çıkaracak kadar çok sayıda ve güçlü olmaları Kudüs dışına ne kadar fazla göçün olduğunu da ortaya koymuştur. Kaynakların verdikleri bilgiler çok abartılı bulunsa da ada Yahudilerin dışında pek çok insanın öldürüldüğü belirtilmiştir. Bu durumda Kıbrıs'ta neredeyse en fazla nüfusa sahip topluluğun Yahudiler olduğu düşünülmüştür. Zira Kıbrıs'taki Yahudiler sadece kendi adalarındaki Yahudilerden başka Mısır, Kyrene ve diğer komşu bölgelerdeki dindaşlarının yardımına gitmişlerdir.[23] Roma İmparatorluğuna karşı yapılan bu isyan kısa sürede bastırıldıktan sonra Kıbrıs Adası Yahudiler için yaşanabilir bir yer olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda uzun süredir adada yaşayan Yahudiler, bu topraklardan sürülmüş ve bu durum asırlar boyu devam edecek bir seyir takip etmeye başlamıştır.[24]

2. Osmanlı-Türk Döneminde Kıbrıs'ta Yahudiler

Osmanlılar Kıbrıs fethetmeden önce de adada Yahudilerin varlığı bilinmekteydi. Kıbrıs, Avrupa ile kutsal topraklar arasında deniz güzergâhı üzerinde bulunması nedeniyle Kudüs'e giden Latin hacılarının uğrak noktası olarak dikkat çekmekteydi. Adaya uğrayan Avrupalıların gezi notlarında burada yaşayan Yahudilerden bahsedilmekteydi. Bu dönemde adada Yahudilerin sadece Magosa (Salamis) şehrinde ikametlerine izin verilmekle birlikte burada yaşayan meşhur Yahudi tefecilerden de olduğu ifade edilmekteydi.[25]

1551'de Kıbrıs'ın hemen hemen her yöresinde toplu halde yaşayan Yahudiler bulunmaktaydı. Rum Ortodoksların çoğunluğu teşkil ettiği Magosa şehir nüfusu içerisinde altı evli ve bir bekar olmak üzere yedi Yahudi ailesinin ikametinden söz edilmektedir. Bunlardan öne çıkanlardan Magosa'lı Rabbi Shab adlı bir Askenazi menşeli Yahudi'nin halka borçla para verdiğinden bahsedilir. Yine adada kredi faizciliğin küçük bir Yahudi topluluğunun denetimi altında olduğu da zikredilir.[26] Ayrıca bunun dışında adada çeşitli işlerle uğraşan bir hayli Yahudi topluluğunun varlığından söz edilir. Magosa'daki Yahudi topluluğunda Levanten, Sicilyalı ve Portekiz kökenlilerin bulunduğu ve bunlara ait sinagogların varlığı da bir gerçekti. Kıbrıs'taki tefeci Yahudi algısı

23 Van Der Horst, s. 31.
24 Hakeri, s. 84.
25 M. Akif Erdoğdu, "Kıbrıs Yahudileri", Mustafa Kafalı Armağanı, Ankara 2002, s. 478.
26 Erdoğdu, s. 478–479.

zamanla ada halkı tarafından olumsuz anlamlar yüklenerek farklı bir tavrın ortaya çıkmasına da sebep olmuştu. Öyle ki, halk arasında Yahudilerin bulunduğu ortamdan uzaklaşma, onların yedikleri kaplardan yemek yememe, onlarla tokalaşmama gibi negatif tavırların oluştuğu görülmüştür.[27]

Kıbrıs, Osmanlı padişahı II. Selim zamanında 1571'de Venediklilerden alınarak Osmanlı toprağına bağlanmıştır. II. Selim'in Kıbrıs'ı fethetme kararı almasında dönemin Yahudi ileri gelenlerinden Yasef Nasi'nin etkisinde kaldığı zikredilir. Bu kanaat'a göre Nasi'nin faaliyetleri hakkında çeşitli görüşler ortaya atılır. Bunlara göre Nasi, Venediklilere olan şahsi kininden dolayı onlardan intikam alma peşinde olup, bu çerçevede padişah'a Venedik donanmasının ve cephaneliğinin yandığını, bu yüzden de Kıbrıs'ı fethetmek için tam zamanının olduğunu bildirir. Bunun yanında bir başka rivayette Nasi'nin II. Selim ile kurduğu yakın dostluk sayesinde onu, en güzel Kıbrıs şarapları ile içkiye alıştırmıştır. II. Selim bir sarhoşluk esnasında tahta çıkınca ona Kıbrıs krallığını vereceğini vaat eder. Yine II. Selim'in Kıbrıs adasını fetih kararı almasının bir başka sebebi olarak da Nasi'nin cami yaptırma niyetinde olduğunu, buna karşılık Şeyhülİslâm'ın cami yaptırmak için bir yerin fethedilmesi gerektiğini ve buradan elde edilecek gelirle cami inşa ettirilebileceğini söylediği kaydedilir.[28]

Yasef Nasi'nin Kıbrıs fethedildiğinde orada bir Yahudi yerleşim merkezi oluşturmayı daha sonra da bunu Yahudilerin Filistin'e dönmeleri için bir basamak şekline dönüştürmeyi tasarlamış olacağı iddia edilir. Nasi'nin başka faaliyetleri de bilindiğinden dolayı onu siyasi siyonizmin öncüsü olarak görenler de bulunur.[29] Neticede, Kıbrıs adasının fethi sonrasında Nasi'nin beklentileri gerçekleşmez ve gözden düşmesinden sonra Nasi'nin Kıbrıs krallığı rüyası da sona erer.

Adanın fethiyle birlikte Osmanlı Devleti tarafından Yahudi yerleşim bölgelerinin oluşturulması hususunda fermanlar çıkarılmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs'a Yahudi nüfusu aktarımı hakkında birçok nakil emri bulunmaktadır. Bunlar arasında, kırsal kesimin salt Rum ve Hıristiyanlardan meydana gelmesini önlemek amacıyla adaya gönderilen Müslüman Türklerin yanında

27 Bener Hakeri, "Tefecilik Yapan Yahudiler", Kıbrıs Gazetesi, 13. 10. 2007.
28 Ahmet Hikmet Eroğlu, Osmanlı Devletinde Yahudiler, Ankara, 2003, s. 146–147
29 Eroğlu, s. 149.

1576 yılından itibaren Yahudilerin de Kıbrıs'a iskana tabi tutmak maksadıyla fermanlar yayınlanmıştır. Burada Filistin'deki Safed sancağında ikamet eden Yahudilerden malları ve mülkleriyle birlikte 1000 zengin ve müreffeh Yahudi'nin Kıbrıs'a gönderilmesi için talimat gönderilmiştir. Bir müddet sonra da Safed'deki zengin ve varlıklı Yahudiler arasından 500 yüz Yahudi ailesinin Kıbrıs'a nakledilmesinden bahsedilmiştir.[30]

Kıbrıs genel valisi için hazırlanan bir başka belgede, söz konusu Yahudilerin gelmekte oldukları belirtilmekte ve yerleştirilmeleri için gerekenlerin yapılması talimatı verilmektedir. Bu talimatlarda adaya getirilecek olan Yahudilerin zengin kesimden olmaları için Safed yöneticisi uyarılmıştır. Bu hususta Osmanlı merkez yönetimi ısrarla durmakta ve emredilen miktarda Yahudi'nin ayrılması ve gönderilmesi esnasında şayet kayırılan ya da kayıttan düşürülen olursa ve onların yerine zengin değil, yoksul Yahudiler sevk edilirse, hiçbir zaman mazeret kabul edilemeyeceği de vurgulanır. Ayrıca Kıbrıs valisine verilen bir yetkiyle Safed bölgesinden Kıbrıs'a gelmek istemeyen ve Selanik'e gidenleri zorla adaya yerleştirme yetkisi de verilmiştir. Buradaki temel strateji adanın iskan politikası için Yahudilere duyulan ihtiyaçtı. Bu çerçevede Osmanlı Devletindeki yerleşik toplulukların göç etmeye niyetli olmadıkları ve gönüllü göçle sağlanan miktarın yeterli olmadığı bir durumda, daha çok Yahudi ancak fetih hakkıyla elde edilebilirdi.[31]

Osmanlı Dönemi Kıbrıs mahkeme tutanaklarında Yahudiler, ya bir köyde mültezim olarak ya da uzun mesafeli ticaretle uğraşan birileri şeklinde görülmekteydi. Bu tutanaklardan ismi geçen Lefkoşalı Yahudi İsak, Venedik'ten teneke, kalay ve bıçak getirip Kıbrıs halkına satmaktaydı. Osmanlı yönetimi Yahudiler için Rum Ortodokslara uyguladıkları zımmi statüsünü uygulamaktaydı. Bu hukuki durum Yahudilere mülk edinme gibi bir takım haklar da vermekteydi. Böylece adada mülk sahibi olan Yahudiler, bu mallarını miras yoluyla sonraki kuşaklarına da bırakabilmekteydi.[32] Kıbrıs Yahudileri, Osmanlı yönetimi tarafından cizye ödemekle de yükümlü kılınmıştı. Buna göre Kıbrıs'ta ne kadar Yahudi topluluğu varsa bunlar yönetmelik gereğince

30 Bernard Lewis, İslam Dünyasında Yahudiler, Çev. Sina Şener, Ankara 1996, s. 144; Hikmet Tanyu, Yahudiler ve Türkler, Ankara 1976, s. 150.

31 Lewis, s. 144–145.

32 Erdoğdu, s. 479.

cizyelerini görevli memura ödemek zorundaydılar. Ayrıca kendi aralarında bulunan fakir Yahudiler için de bir vakıf kurulmasına Osmanlı yönetimince müsaade edilmişti.[33]

Osmanlı Döneminde Kıbrıs'taki Yahudi yerleşimi ve ilgisi zamanla devam eder. Özellikle İngiltere'nin desteğiyle Romanya'dan adaya Yahudi aileler getirtilir. XIX. Yüzyıl Siyonist hareketlerinde Kıbrıs'a da gereken önem verilerek adadaki Rum ve Müslüman Türk nüfusunun asıl vatanlarına gidecekleri ve Kıbrıs'ın Yahudilere kalacağı vurgulanır. Yine İngiltere'nin önderliğinde "Yahudi Kolonileşme Birliği" adı altında bir organizasyon kurularak 33 Rus Yahudi ailesi Kıbrıs'a yerleştirilir.[34] Ada için bir başka Yahudi yerleşim planına göre Selanik'teki Yahudi aileler Kıbrıs'a, Rumların bir kısmı ise Selanik'e düşünülerek takas yapmaktı. Bu çerçevede Kıbrıs'ta Yahudi nüfusuna yer açılacak ve Selanik'li Yahudiler Kıbrıs'ta yeni oluşturulacak Yahudi topluluğu için çekirdek olacaktı.[35]

3. Yakın Dönemde Kıbrıs'ta Yahudiler

Kıbrıs, İngiliz yönetimi altında 1940'lı yılların ikinci yarısında on binlerce Yahudi için zorunlu bir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Bu yerleşimcilerin hemen hemen tamamı II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'dan getirtilen Yahudi göçmenlerden oluşmaktaydı. Tabii ki bu Yahudi göçmenlerin temel hedefi Kudüs bölgesine yerleşmekti. İngiltere tarafından Avrupa'dan getirtilen Yahudi yerleşimciler için Kıbrıs'ta Gazimagosa ve Larnaka civarlarında kamplar teşkil edilmişti. Kıbrıs'taki bu kamplar İsrail Devletinin kurulmasıyla ortadan kaldırılmış ve burada kalanların büyük bir çoğunluğu İsrail'e göç etmiştir. Bununla birlikte İsrail Devletinin kurulmasında da buradaki Yahudi topluluğunun büyük katkılarından bahsedilir.[36]

Günümüzde Kıbrıs'ta Yahudi toplumu gerek dini gerekse de sosyal organizasyon anlamında "Kıbrıs Rum Kesiminde" faaliyet halinde bulunmaktadır. Adada Yahudiler, nüfus ve dini etkinlik olarak tamamen güney kesiminde örgütlenmiş haldedir. Kıbrıs'ta Yahudi toplumunun bir arada bulunabilme-

33 Erdoğdu, s. 480.
34 www.arastirma.org
35 www.yeniansiklopedi.com
36 www.salom.com.tr, 23.01.2012

si için sosyal kurumlar mevcuttur. Bunlardan ön plana çıkanlardan biri de Larnaka'da faaliyet gösteren "Kıbrıs Yahudi Topululuğu Merkezi" adlı kuruluştur. Güney Kıbrıs'ın İsrail topraklarına en yakın yerlerinden olan Larnaka şehrindeki bu kuruluş, Yahudi topluluğunun bir araya gelip ibadet etmesi, tanışması, koşer kurallarına uygun yiyeceklerin temini ve sosyal dayanışması amacıyla "Şabat Evi" adı altında bir yapıları bulunmaktadır. Şabat Evinde, Yahudi ailelerinin birbirleriyle kaynaşmasının yanında din eğitimi, dini günlerde toplanma, çocuk yetiştirilmesi, cenaze hizmetleri gibi faaliyetler de yapılmaktadır.[37]

Larnaka'da faaliyetlerini sürdüren Yahudi topluluğu, yeni yetişen Yahudi nüfusunu bilgilendirmek ve asırlardır süren geleneklerini devam ettirmek amacıyla İbranice dil kursları, haftalık kutsal kitap okumaları (Tora ve Talmut), şabat yemeklerinin hazırlanması, Kaşer kurallarının titizlikle takip edilmesi ve kutsal gün ve gecelerdeki dini görevler için belirli program uygulamaktadır.[38]

Kıbrıs'taki Yahudi topluluğunun neredeyse tamamına yakınını Kıbrıs Rum Kesiminde yerleşmiş olarak kabul etmek mümkündür. Yahudiler, Kıbrıs tarihinde eski dönemlerden itibaren adanın kuzey bölümünde de yaşamış olsalar da artık günümüz itibarıyla güney kısımda varlığını devam ettirmektedir. Zira her ne kadar son zamanlarda Yahudi iş adamı ya da İsrail'den gelen Yahudilerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde arazi tahsis çabaları bulunsa da, Yahudi yerleşimi ve sosyal faaliyet alanı olarak Güney Kıbrıs Rum Kesimini göstermek daha doğru bir yaklaşım olsa gerektir.

37 www.jewishcyprus.com
38 www.jewishcyprus.com